

Doktorat w Szkole Doktorskiej a Doktorat Eksternistyczny

Kształcenie w szkole doktorskiej a doktorat w trybie eksternistycznym

Uzyskanie stopnia naukowego doktora to jedno z najwyższych osiągnięć edukacyjnych, wymagające wielu lat zaangażowania, badawczych wysiłków i głębokiego zrozumienia tematu. Do uzyskania stopnia doktora prowadzą dwie ścieżki: kształcenie w szkole doktorskiej oraz przygotowanie rozprawy doktorskiej w trybie eksternistycznym. Z tego artykułu dowiesz się, na czym polegają wskazane tryby realizacji rozprawy doktorskiej, jakie są ich charakterystyczne atrybuty oraz podstawowe różnice między nimi.

Szkoła Doktorska jako podstawowa ścieżka przygotowania rozprawy doktorskiej

Szkoła Doktorska to zorganizowana forma kształcenia oferująca określony program dla osób chcących uzyskać stopień doktora. Każda szkoła doktorska prowadzona jest w co najmniej dwóch dyscyplinach. Wyjątkiem są szkoły prowadzone w dyscyplinie artystycznej, kultury fizycznej lub teologii, ale muszą posiadać kategorię naukową co najmniej B+. Zasadnicze regulacje dotyczące funkcjonowania szkół doktorskich oraz ogólnych zasad kształcenia doktorantów zawarte są w ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 742 z późn. zm., dalej: PSWiN) oraz wydanych na jej podstawie aktach wykonawczych. Niezwykle istotną rolę spełniają jednakże regulaminy szkół doktorskich. Stanowią one bowiem akty, które w sposób szczegółowy regulują zasady organizacji kształcenia doktorantów w danym podmiocie doktoryzującym.

Model kształcenia w szkołach doktorskich przewiduje programy trwające od 6 do 8 semestrów oparte na Indywidualnym Planie Badawczym (IPB), regulaminie szkoły doktorskiej oraz programie kształcenia. W ostatnim z wymienionych dokumentów podmioty doktoryzujące mogą przewidzieć obowiązek realizacji praktyk dydaktycznych (art. 201 i 202 PSWiN). Praktyka zawodowa nie może przekraczać 60 godzin dydaktycznych rocznie i polega na prowadzeniu lub współprowadzeniu zajęć dydaktycznych. Warto podkreślić, że zgodnie z art. 209 ust. 4 PSWiN, osoba odbywająca kształcenie w szkole doktorskiej otrzymuje stypendium w wysokości co najmniej:

- 37% wynagrodzenia profesora - do miesiąca, w którym została przeprowadzona ocena śródkresowa,
- 57% wynagrodzenia profesora - po miesiącu, w którym została przeprowadzona ocena śródkresowa.

Od 1 stycznia 2024 r. kwoty te wynoszą kolejno 3 467,00 zł brutto oraz 5 341,00 zł brutto. Z uwagi na to, iż kwoty te stanowią minimalną stawkę stypendium doktoranckiego, podmiot prowadzący szkołę doktorską może samodzielnie podnieść wysokość stypendium doktoranckiego. W tym miejscu warto przypomnieć postulat Krajowej Reprezentacji Doktorantów dotyczący apelu o zwiększanie wysokości stypendium doktoranckiego przez podmioty prowadzące Szkoły Doktorskie promowany akcją #UNasPodnieśli. Co wymaga zaznaczenia, stypendium doktoranckie można otrzymywać przez okres nie dłuższy niż 4 lata. Jest to istotne z punktu widzenia możliwości przedłużenia złożenia rozprawy doktorskiej o kolejne dwa lata w przypadkach określonych w regulaminie szkoły doktorskiej. W czasie przedłużenia kształcenia doktorant/ka nie otrzymuje stypendium doktoranckiego.

Oprócz stypendium doktoranckiego osoba kształcąca się w szkole doktorskiej posiada status doktoranta, który wyposaża ją w wiele dodatkowych uprawnień. Zalicza się do nich m.in. prawo do przerw wypoczynkowych do 8 tygodni rocznie oraz zaliczenie okresu kształcenia w szkole doktorskiej do stażu pracy (art. 208 ust. 1-3 PSWiN), prawo do ubiegania się o kredyt studencki (art. 210 PSWiN), prawo do zakwaterowania w domu studenckim lub wyżywienia w stołówce studenckiej uczelni (art. 211 PSWiN), prawo do ewentualnych dodatkowych stypendiów przyznawanych przez jednostki samorządu terytorialnego (art. 212 PSWiN) oraz za wyniki w nauce lub sporcie (art. 213 PSWiN), ulgi w opłatach za przejazdy publicznymi środkami komunikacji miejskiej (art. 214 PSWiN; wysokość ulgi zależy od jednostki samorządu terytorialnego – zanim wybierzesz się w podróż komunikacją zbiorową w innym mieście sprawdź, jaka ulga przysługuje osobom ze statusem doktoranta na tym obszarze oraz jakie są ograniczenia wiekowe), a także prawo do zrzeszania się w organizacjach doktoranckich (art. 216 PSWiN) oraz tworzenia samorządu doktorantów (art. 215 PSWiN). Ponadto, na podstawie ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1230 z późn. zm.) osoby kształące się w szkole doktorskiej mają prawo do świadczeń opieki zdrowotnej oraz podlegają obowiązkowemu ubezpieczeniu emerytalnemu, rentowemu i wypadkowemu.

Osoby kształące się w szkole doktorskiej przygotowują rozprawę pod opieką promotora (art. 190 ust. 1 PSWiN). Mają one także możliwość wnioskowania o wyznaczenie promotora pomocniczego. Jest to niezwykle przydatne przy pracach interdyscyplinarnych łączących różne obszary wiedzy, gdzie potrzebny jest więcej niż jeden/jedna specjalista/tka w danej dziedzinie. Doktorant/ka ma obowiązek uczestniczenia w seminarium doktorskim, podczas którego może korzystać z pomocy i wskazówek swojego opiekuna naukowego. Ponadto szkoła doktorska zapewnia dostęp do niezbędnej infrastruktury badawczej, w tym laboratoriów, bibliotek, oprogramowania komputerowego i innych zasobów niezbędnych do prowadzenia badań.

Kształcenie w szkole doktorskiej wypełnia także obowiązek uzyskania efektów uczenia się na poziomie 8 Polskiej Ramy Kwalifikacji (PRK) niezbędny do ubiegania się o przyznanie stopnia doktora (art. 186 ust. 1 pkt 2 PSWiN). PRK to narzędzie opisujące poziomy kwalifikacji osiągnięte w polskim systemie opierające się na europejskim ramowym systemie kwalifikacji (European Qualifications Framework - EQF). Celem tego systemu jest ułatwienie porównywania kwalifikacji między różnymi krajami europejskimi. Ułatwia to weryfikację osiągniętych kwalifikacji, a tym samym mobilność edukacyjną i zawodową między krajami. Dzięki uzyskaniu efektów uczenia się na poziomie 8 PRK osoby kończące szkołę doktorską nie muszą, co do zasady, przed przystąpieniem do obrony zdawać egzaminów z dyscypliny, w której przygotowują rozprawę doktorską. Kształcenie w szkole doktorskiej jest zwolnione z opłat (art. 198 ust. 8 PSWiN) i kończy się złożeniem rozprawy doktorskiej (art. 204 PSWiN).

Doktorat Eksternistyczny: Alternatywna Ścieżka do Uzyskania Stopnia Doktora

Realizacja rozprawy doktorskiej w trybie eksternistycznym to elastyczna, lecz wymagająca dużej samodyscypliny forma uzyskiwania stopnia doktora. Osoby decydujące się na tę ścieżkę nie uczestniczą w zajęciach dydaktycznych w ramach programu kształcenia, nie przygotowują Indywidualnego Planu Badawczego, jak również nie mają obowiązku odbycia praktyki zawodowej. W ramach tego modelu, doktoranci prowadzą badania niezależnie, często mając swoje miejsce pracy lub życia w innej lokalizacji niż instytucja, która ma przyznać stopień naukowy.

Osoby przygotowujące doktorat w trybie eksternistycznym nie otrzymują stypendium doktoranckiego, ani też nie posiadają statusu doktoranta, co pozbawia ich przywilejów przysługujących osobom kształcącym się w szkołach doktorskich. Co więcej, ubieganie się o nadanie stopnia doktora w trybie eksternistycznym wiąże się z wniesieniem opłaty za przeprowadzenie przedmiotowego postępowania (art. 182 ust. 1 PSWiN). Jej wysokość nie może jednak przekraczać kosztów postępowania, uwzględniających w szczególności koszty wynagrodzeń promotora – 83% wynagrodzenia profesora lub promotora pomocniczego – 50% wynagrodzenia profesora i recenzentów – 27% wynagrodzenia profesora w odniesieniu do każdego recenzenta (art. 184 ust. 1-3 PSWiN).

Od obowiązku wniesienia opłaty za postępowanie w sprawie nadania stopnia doktora istnieją wyjątki. Oprócz tego, iż opłaty nie pobiera się od osób, które ukończyły kształcenie w szkole doktorskiej prowadzonej przez podmiot, w którym ubiegają się o nadanie stopnia doktora (art. 182 ust. 4 PSWiN) to wyjątek stanowią także nauczyciele akademicki albo pracownicy naukowcy, którym koszty postępowania pokrywa zatrudniająca ich uczelnia, instytut PAN, instytut badawczy lub instytut międzynarodowy (art. 182 ust. 6-7 PSWiN). Co więcej, w uzasadnionych przypadkach rektor, dyrektor instytutu PAN, dyrektor instytutu badawczego lub dyrektor instytutu międzynarodowego może zwolnić z opłaty w całości lub w części (art. 182 ust. 5 PSWiN). Uregulowanie powyższych zobowiązań stanowi jeden z wymogów ubiegania się o nadanie stopnia doktora w trybie eksternistycznym.

Brak zorganizowanego kształcenia w trybie eksternistycznym, a tym samym trudności w weryfikacji efektów uczenia się na poziomie 8 PRK powodują konieczność określenia przez uczelnię lub instytucję szczegółowych zasad weryfikacji tego wymogu (art. 192 ust. 2 pkt 6 PSWiN) – na przykład wyznaczenia egzaminu z dyscypliny. Doktorant/ka ubiegająca się o nadanie stopnia doktora w tym trybie składa wniosek o wyznaczenie promotora lub promotorów i dokonuje tego przed wszczęciem postępowania (art. 217 PSWiN).

O ile tryb eksternistyczny pozwala na większą swobodę i elastyczność czasową (brak zajęć dydaktycznych, praktyk zawodowych oraz obowiązku uczestniczenia w seminariach), o tyle osoby ubiegające się o nadanie stopnia doktora w tym trybie obowiązują te same wymagania odnośnie wyżej wymienionej procedury, jak też formalne i merytoryczne wymagania względem rozprawy doktorskiej. Oznacza to, że stopień doktora może być nadany osobie, która:

- posiada tytuł zawodowy magistra, magistra inżyniera albo równorzędny – poza wyjątkami wymienionymi w PSWiN (art. 186 ust. 1 pkt 1 PSWiN);
- uzyskała efekty uczenia się na poziomie 8 Polskiej Ramy Kwalifikacji (art. 186 ust. 1 pkt 2 PSWiN);
- posiada w swoim dorobku co najmniej 1 artykuł naukowy opublikowany w czasopiśmie naukowym lub w recenzowanych materiałach z konferencji międzynarodowej, które w roku opublikowania artykułu w ostatecznej formie były ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit. b Ustawy, lub 1 monografię naukową wydaną przez wydawnictwo, które w roku opublikowania monografii w ostatecznej formie było ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit. a Ustawy, albo rozdział w takiej monografii, lub dzieło artystyczne o istotnym znaczeniu (art. 186 ust. 1 pkt 3 PSWiN);
- przedstawiła i obroniła rozprawę doktorską (art. 186 ust 1 pkt 4 PSWiN);
- spełniła inne wymagania określone przez podmiot doktoryzujący (art. 186 ust 1 pkt 5 PSWiN).

Z kolei zgodnie z PSWiN rozprawa doktorska:

- powinna prezentować ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w dyscyplinie albo dyscyplinach oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej (art. 187 ust. 1 PSWiN);
- jej przedmiotem jest oryginalne rozwiązanie problemu naukowego albo oryginalne rozwiązanie w zakresie zastosowania wyników własnych badań naukowych w sferze gospodarczej lub społecznej albo oryginalne dokonanie artystyczne (art. 187 ust. 2 PSWiN);
- może stanowić formę pracy pisemnej, w tym monografii naukowej i powiązanych tematycznie artykułów naukowych; lub pracy projektowej, konstrukcyjnej, technologicznej, wdrożeniowej albo artystycznej; a także formę samodzielnej i wyodrębnionej części pracy zbiorowej (art. 187 ust. 3 PSWiN);

- dołącza się do niej streszczenie w języku angielskim, a w przypadku rozprawy w języku obcym, także streszczenia w języku polskim; w przypadku, gdy rozprawa nie ma formy pisemnej (np. dzieła artystycznego), należy dołączyć opis w językach polskim i angielskim (art. 187 ust. 4 PSWiN);
- na podstawie której odmówiono dopuszczenia do obrony rozprawy doktorskiej lud decyzji o odmowie nadania stopnia doktora, nie może być podstawą ponownego ubiegania się o ten stopień (art. 193 ust. 5 PSWiN).

Podsumowując:

Tryb eksternistyczny to całkowicie odmienna ścieżka prowadząca do uzyskania stopnia doktora w porównaniu z modelem zorganizowanego kształcenia doktorantów. Nie obejmuje on uczestnictwa w szkole doktorskiej, skupiając się jedynie na procedurze związanej z przyznaniem stopnia doktora. Z uwagi na brak ustrukturyzowanego programu kształcenia oraz brak możliwości oceny postępów w nauce, to instytucja naukowa lub rada naukowa jednostki przyznającej stopień doktora ustala dodatkowe metody oceny postępów w nauce na poziomie 8 PRK. W przeciwieństwie do trybu kształcenia w szkole doktorskiej, w trybie eksternistycznym (z wyjątkiem kilku sytuacji) konieczne jest uiszczenie opłaty za proces ubiegania się o stopień doktora. Wysokość tej opłaty jest uregulowana przepisami PSWiN, lecz może się różnić w zależności od liczby promotorów, obecności promotora pomocniczego oraz zasad przyjętych przez konkretną jednostkę przyznającą stopień naukowy. Niemniej jednak, osoby ubiegające się o stopień doktora w trybie eksternistycznym oraz doktoranci uczestniczący w szkole doktorskiej muszą spełniać te same kryteria co do uzyskania stopnia doktora oraz takie same wymagania merytoryczne i formalne dotyczące pracy doktorskiej.

Mimo tych różnic, zarówno szkoła doktorska, jak i doktorat eksternistyczny stawiają przed doktorantami i doktorantkami wspólne wyzwania. Oba modele wymagają niezależności, samodyscypliny i zdolności do prowadzenia zaawansowanych badań. Ponadto, zdobycie stopnia doktora w obu przypadkach wymaga pisania oryginalnej, wartościowej pracy naukowej oraz jej obrony.

Warto pamiętać, że wybór między Szkołą Dokorską a doktoratem eksternistycznym zależy od indywidualnych preferencji, celów kariery naukowej oraz dostępności zasobów. Każda z tych ścieżek ma swoje zalety i wyzwania, ale w końcu prowadzi do tego samego celu - uzyskania prestiżowego stopnia doktora i wkładu w rozwój wiedzy naukowej.

AUTOR:

mgr Aleksandra Lewandowska

Data publikacji artykułu:
8.04.2024

